

tasavvuf

İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi

İstanbul 2016

tasavvuf

İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi

Yıl: 17 [Temmuz-Aralık 2016] Sayı: 38

ISSN 1302-3543

tasavvuf uluslararası hakemli bir dergidir / tasavvuf is an international refereed journal

Bu dergi uluslararası ve ulusal   veri indeksleri tarafından taranmaktadır

İmtiyaz Sahibi/Publisher

Aziz Mahmud Hüdâyi Vakfı
İktisadi İşletmesi adına
Dr. Adem Ergül

Editör/Editor

Doç. Dr. Ali Namlı

Yayın Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Ethem Cebecioglu
Prof. Dr. H. Kâmil Yılmaz
Prof. Dr. Mustafa Kara
Prof. Dr. Mustafa Tahralı
Prof. Dr. Necdet Tosun
Prof. Dr. Sâfi Arpaguş
Prof. Dr. Süleyman Derin
Doç. Dr. Ali Namlı
Doç. Dr. Hikmet Yaman
Yrd. Doç. Dr. M. Nedim Tan
Arş. Gör. Dr. Ercan Alkan

S. Yazı İşleri Müdürü/Managing Editor

Yusuf Ünal

Sekreteryâ/Secretary

Furkan Mehmed

Grafik Tasarım/Graphic Design

Hüdâyi Grafik

Kapaktaki Hat/Cover Calligraphy

Ali Toy

İletişim Bilgileri/Contact Information

Küçük Çamlıca Mah. Çilehane yolu Cad.
No: 12 Üsküdar-İSTANBUL

Telefon/Telephone

+90 (216) 428 39 60

+90 (555) 405 34 35

Faks/Fax

+90 (216) 327 75 83

e-posta/e-mail

bilgi@tasavvufdergisi.net

web sayfası/web page

www.tasavvufdergisi.net

Baskı-Cilt/Printing House

Erkam Yayın San. ve Tic. A.Ş. İkitelli O.S.B. Mah.
Atatürk Bulvarı Haseyad 1. Kısım No:60/3-C
Başakşehir-İst. 0 (212) 671 07 00

Danışma Kurulu/Advisory Board

Prof. Dr. Arif Naushahi
Prof. Dr. Arthur F. Buehler
Prof. Dr. Dilaver Gürer
Prof. Dr. Hamid Algar
Prof. Dr. Himmet Konur
Prof. Dr. İlhan Kutluer
Prof. Dr. Kadir Özköse
Prof. Dr. M. Erol Kılıç
Prof. Dr. Mustafa Aşçak
Prof. Dr. Mustafa Çiçekler
Prof. Dr. Mustafa Uzun
Prof. Dr. Ramazan Muslu
Prof. Dr. Reşat Öngören
Prof. Dr. S. Hayri Bolay
Prof. Dr. Süleyman Uludağ

Sayı Hakemleri/Referees on This Issue

Prof. Dr. Kadir Özköse
Prof. Dr. Reşat Öngören
Doç. Dr. Fatih Özkafa
Yrd. Doç. Dr. Mustafa Akkuş
Yrd. Doç. Dr. Sezayi Küçük

Yazıların ilmî ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir. Dergimizde yayımlanan yazılar, elektronik veya yazılı bir ortama izinsiz olarak aktarılamaz ve çoğaltılamaz.

Yurt İçi Abonelik: 100 TL | Yurt Dışı Abonelik: 50 Euro | Kurumsal: 200 TL

İÇİNDEKİLER

Editör'den.....V

Makaleler

Seb'îniyye'nin Hermetik Bir Silsilesi (mi?) -Ebu'l-Hasan eş-Şüştî'nin el-Kasîdetü'n- Nûniyye'si Üzerine Bir Tahlil-

Ahmet Murat ÖZEL.....1-24

Çelebioğlu Külliyesi; Mevlevîliğin İran'daki ilk Temsilciliği

Esra DOĞAN25-46

Araştırma Notları

Mâtürîdiyye ve Tasavvuf İlişkisi

Necdet TOSUN47-54

1341 Defterine Göre 1925'te Üsküdar Tekkeleri

Erkan ÖVÜÇ55-113

Metin Neşri

Mevâkı' u'n-nücûm'un Tevfik Bahsi Üzerine Abdullâh Salâhî Uşşâkî'nin Yaptığı Nazmen Tercüme ve Hâşiyesi

Ali İhsan KILIÇ.....115-126

Mustafa Behcet Bey'in Muhammed Fası Tercüme ve Şerhi

Ömer Sami UZUNER.....127-184

Kitap Değerlendirmeleri

Ahmet Yaşar Ocak, Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sûfilik : Kalenderîler XIV.-XVII. Yüzyıllar

Bilal YAMAK.....185-194

Ebu'l-Hasan eş-Şâzelî Hakkındaki En Eski Üçüncü Kaynak

Ahmet Murat ÖZEL.....195-199

Ekrem Buğra Ekinci, Hayatı ve Hâtıralarıyla Seyyid Abdülhakîm Arvâsî

Büşra BELGELİ201-204

Haşim Şahin, Dervişler ve Sufi Çevreler

Büşra ÇAKMAKTAŞ.....205-209

CONTENTS

From the EditorV

Articles

A Hermetic lineage of Sab'īniyya? - A Study on al-Qaṣīda al-Nūniyya by Abū al-Ḥasan al-Shushtarī

Ahmet Murat ÖZEL1-24

Çelebioğlu Complex: The Earliest Representation of the Mawlawiyya in Iran

Esra DOĞAN25-46

Research Notes

Relationship between Māturīdiyya and Sufism

Necdet TOSUN47-54

Dervish Convents of Üsküdar in 1925 as Recorded in the Register 1341

Erkan ÖVÜÇ55-113

Text Editions

Abdullāh Ṣalāhī Ushshāqī's Versified Translation and Annotation of the Tawfiq Section of the Mawāqī' al-Nujūm

Ali İhsan KILIÇ115-126

The Translation and Commentary of the Muḥammad Faṣṣ by Mustafa Behcet Bey

Ömer Sami UZUNER127-184

Book Reviews

Ahmet Yasar Ocak, Marginal Sufism in the Ottoman State: the Qalandaris between the Fourteenth and Seventeenth Centuries

Bilal YAMAK185-194

One of the Earliest Sources regarding Abū al-Ḥasan al-Shādhālī

Ahmet Murat ÖZEL195-199

Ekrem Bugra Ekinci, Abdulkakim Arvāsī with His Life and Memoirs

Büşra BELGELİ201-204

Hasim Sahin, Dervishes and Sufi Circles

Büşra ÇAKMAKTAŞ205-209

Editör'den

Değerli okuyucular,

Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi'nin 38. sayısını sizlere takdim etmiş olmaktan dolayı mutluyuz. Bu sayımızda hakemli makaleleri, araştırma notları, metin neşri ve kitap değerlendirmeleri gibi bölümlerde muhtelif yazılar yer almaktadır.

Bu sayıda iki adet hakemli makale bulunmaktadır. Bunlardan ilki Ahmet Murat Özel'in "Seb'îniyye'nin Hermetik Bir Silsilesi (mi?) -Ebu'l-Hasan eş-Şüşterî'nin el-Kasîdetü'n- Nûniyye'si Üzerine Bir Tahlil-" başlıklı makalesidir. Makalede Endülüslü İbn Seb'in'in gözde öğrencisi ve halefi Ebu'l-Hasan eş-Şüşterî'nin *el-Kasîdetü'n-nûniyye* adıyla meşhur olan ve bazı araştırmacılarca Seb'îniyye tarikatının Hermetik tabiatta bir silsilesi olarak kabul edilen şiirinin gerçekten böyle olup olmadığı sorusunun cevabı aranmıştır. Ayrıca İbn Seb'in'in ve Şüşterî'nin felsefe eleştirisine rağmen şiirde filozoflara eleştirel olmayan bir biçimde yer verilmesinin nedeni açıklanmaya çalışılmıştır.

Diğer hakemli makale ise Esra Doğan'ın "Çelebioğlu Külliyesi; Mevlevîliğin İnan'daki ilk Temsilciliği" başlıklı makalesidir. Makalede İlhanlı Devleti hükümdarı Olcaytu tarafından Sultaniye şehrinde yaptırılan ve yakın tarihte restore edilen İnan'ın en eski dergâhı olan Çelebioğlu Külliyesi tanıtılmaktadır. Mevlevîliğin İnan'a geçiş sürecini başlatan yapı olarak kabul edilen bu tarihî külliyenin ilk mevlevîhanelerden biri olması muhtemeldir.

Necdet Tosun'un "Mâtürîdiyye ve Tasavvuf İlişkisi" başlıklı yazısında başta Mâtürîdiyye mezhebinin kurucusu olan İmam Ebû Mansûr Mâtürîdî olmak üzere mezhebin meşhur âlimlerinin tasavvufla irtibatları, tasavvulla ilgili eserleri ve değerlendirmeleri ortaya konulmuştur. Diğer taraftan Mâtürîdiyye mezhebine bağlı mutasavvıflar, akaide dâir kaleme aldıkları eserler hakkında bilgi verilmiştir.

Erkan Övünç'ün "1341 Defterine Göre 1925'te Üsküdar Tekkeleri" baş-

lıklı yazısı 1925'te tekkelerin kapatılmasının hemen öncesinde tekkelerin vakıflarıyla ilgili yönlerinin tespitine dâir 1341 (1925) tarihli Tekâyâ ve Zevâyâya Mahsus Defter'in (1341 Defteri) tahlil ve neşri yer almaktadır. Bu defterde tekkenin son şeyhi, tekkenin hâl-i hazırındaki durumu, vâkıfı ve vakfiye özetine yer verilmektedir.

Bu sayıda iki adet metin neşri bulunmaktadır. Bunlardan ilki Ali İhsan Kılıç tarafından hazırlanan *Mevâkı'û'n-nücûm'un Tevfik Bahsi Üzerine Abdullâh Salâhî Uşşâki'nin Yaptığı Nazmen Tercüme ve Hâşiyesi* başlıklı metindir. Diğeri ise Ömer Sami Uzuner tarafından hazırlanan *Mustafa Behcet Bey'in Muhammed Fassî Tercüme ve Şerhi* başlıklı metindir.

Kitap değerlendirmeleri bölümünde M. Bilal Yamak tarafından Ahmet Yaşar Ocak'ın *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler XIV.-XVII. Yüzyıllar*, Ahmet Murat Özel tarafından Ebu'l-Hasan eş-Şâzelî hakkındaki en eski üçüncü kaynak olan Abdunnûr b. Muhammed b. Ahmed el-'Imrânî'nin *Takyîd fî tercemeti ve ahvâli's-Şeyh Ebi'l-Hasan Ali b. Abdullah eş-Şehir bi's-Şâzili*, Büşra Belgeli tarafından Ekrem Buğra Ekinci'nin *Hayatı ve Hâtıralarıyla Seyyid Abdülhakîm Arvâsî*, son olarak Büşra Çakmaktaş tarafından Haşim Şahin'in *Dervişler ve Sufi Çevreler* isimli kitaplarının tanıtımı ve değerlendirmesi yapılmıştır.

Gelecek sayılarda buluşmak ümidiyle...

Çelebioğlu Külliyesi; Mevlevîliğin İran'daki ilk Temsilciliği

Esra DOĞAN*

Özet

Yakın tarihte restore edilen Çelebioğlu Külliyesi, İlhanlı Devleti hükümdarı Olcaytu tarafından Sultaniye şehrinde yaptırılmış İran'ın en eski hângâh/dergâhıdır. Eser Mevlevîliğin İran'a geçiş sürecini başlatan yapı olarak kabul edilir. Türkiye'de pek bilinmeyen bu tarihî külliye'nin önemi, eserin ilk mevlevîhânelerden biri olma ihtimalidir. İran'da külliye ile ilgili tarihî ve mimari çalışmaların son yıllarda tamamlanması ile eserin mevlevîhânelerle benzerliği belirmiştir. Külliye'de Anadolu Mevlevî dergâhı planıyla kendine özgü bir yapıya sahip Mevlâna Celaleddin Rumi'nin torunu Sultan Veled'in oğlu Ulu Arif Çelebi (1296-1320) için yaptırılan bir hângâhla Mevlânâ muhibbi Gazan Han (1295-1304) ve Olcaytu'nun (ö.716/1316) gözdesi ve Barakilerin şeyhi Barak Baba (1257-1307) için yaptırılan bir türbe yer almaktadır. Külliye bu gün Sultaniye'de ayakta kalan ender mekânlardan biridir.

Anahtar Kelimeler: Mevlevîhâne, İran, Çelebioğlu Külliyesi, Barak Baba.

Abstract

Çelebioğlu Complex: The Earliest Representation of the Mawlawiyya in Iran
Recently restored Çelebioğlu Complex is the oldest hângâh which was built by Olcaytu, in the last period of the Anatolian Seljuks (1060-1307), in the city of Sultaniye, Iran. The Mawlawi/Mevlevî order initiated this building during the Seljuk period in Iran, and they also practiced the Mawlawiyah teaching there. In this respect, we will mostly focus on the hypothesis that this historic complex is one of the first mevlevîhânes, which is hardly known in Turkey. In recent years, along with the completion of historical and cultural work on the Çelebioğlu Complex in Iran, this work has been suggested to be a mevlevîhâne. Therefore the main purpose of this article is to draw attention to the Çelebioğlu Complex as one of the oldest of the mevlevîhânes.

Key Words: Mevlevîhâne, Iran, Çelebioğlu Complex, Barak Baba.

Giriş

Zencan şehri tarihî eserlerinden Çelebioğlu Külliyesi İran'ın başka hiç bir bölgesinde bir benzeri görülmeyen mimari özellikleriyle ve inşa edildiği

* Yrd. Doç. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi (esra_dogan@hotmail.com)
Makale gönderim tarihi: 22 Şubat 2017 / Makale kabul tarihi: 3 Mayıs 2017

dönem itibarıyla müstesna bir yere sahiptir. Zencan'a 35 km uzaklıkta, meşhur Sultaniye kümbedinin beş yüz metre yakınlığında yer alır. Yapı halkın "Keçebörk" olarak isimlendirdiği bir mevkidedir. Yakın tarihlere kadar terk edilmiş bir halde iken,¹ restore edilerek halkın hizmetine sunulmuştur.² 2000 yılında yapılan son yenileme çalışmalarında külliyeenin evveliyatına ait bulgular dikkatimizi çekmiş ve bizi eserin mevlevîhânelere benzerliğini ortaya koymaya yöneltmiştir.

Külliye bakım ve onarım sonrası oldukça değişmiş, çoğu yer aslına uygun olarak restore edilememiştir. Restoratör Muhammed Rıza Nikbaht'ın riyasetinde yapılan bakım ve onarım çalışması *Çelebioğlu Hângâh ve Türbesi, Bakım ve Onarım Tecrübesi*³ adıyla kaleme alınmış olan bir kitapta oldukça mufassal bir şekilde anlatılmıştır. Dolayısıyla çalışmanın esas başvuru kaynağı mezkûr eserdir. Bugün on beş oda kapasiteli bir motel olarak kullanılan tarihî yapı, gelen tüm ziyaretçilere açıktır. Külliye coğrafi ve fiziki konumu ile İran'da teleskopla gözlem yapılan ender rasat noktalarından biridir.⁴ Bu çalışmanın hedefi eserin sanat ve kültür tarihi içerisinde müstesna yere sahip olan mevlevîhânelerden biri olabileceğine dikkat çekmek, böylelikle pek az malumata sahip olduğumuz ilk mevlevîhâneler hakkında bir adım daha atabilmektir.

1-Tarihî Kaynak ve Seyahatnamelerde Çelebioğlu Külliyesi

Tebriz'in İlhanlılara başkentlik yaptığı dönemlerde devletin avlanma saharlarından biri de Sultaniye şehridir. İlhanlı padişahı Argun Han tahta çıktığında burada yeni bir şehir kurmak istemiş, fakat kendisinin 690/1291 yılında ölümüyle hayali yarım kalmıştır. Şehir daha sonra oğlu Muhammad Hudabende Olcaytu (hâkimiyet yılları: 1304-1316) tarafından kurulmuş-

1 2004 yılında İran'da yüksek lisans yaptığımız dönemlerde Türk menşeli halkın yaşadığı Zencan şehrine gitmiş, buğday tarlaları içerisindeki külliye harabelerini ziyaret etmiştik. İsminden başka hakkında pek bir şey bilmeyen ve ağıl olarak kullanılan bu külliyeeye eğri bir kapıdan girmiştik.

2 Onarımdan çok önce külliyeenin birçok bölümü tamamen harap olmuş, giriş eyvanı ve yan zaviyelerden başka, alanın etrafındaki odalardan eser kalmamıştır. (Fotoğraf 1, 2a ve 2b Muhammed Rıza Nikbaht, *Hangâh ve Aramgâh-i Çelebioğlu*, Tecrübe-i Der Meremmet ve İhya, Tahran: İntişârat-i Genc-i Hüner, 1388, s. 18.

3 Nikbaht, *Hangâh ve Aramgâh-i Çelebioğlu*, *Tecrübe-i Der Meremmet ve İhya*, Tahran: İntişârat-i Genc-i Hüner, 1388.

4 Külliyeenin açılış töreni için bz. Miras-i Arya Haber Ajansı <http://www.chnt.ir/Default.aspx?tabid=84&articleType=ArticleView&articleId=25911> (erişim:08.12.2016)

tur. Sultaniye'de imar hareketleri büyük bir hızla bitirilmiş, hisar, imaret, cami, divanhane gibi birçok eser inşa edilmiş, zamanın devlet adamları adına bu şehirde mahalleler kurulmuştur. Çelebioğlu mahallesi de bu dönemde yapılmıştır. Tebriz'den sonra Sultaniye'nin tam bir şehir haline gelişi 716/1316 yılına rastlar. Fakat şehir kısa bir süre sonra Timur'un akınlarıyla harabeye çevrilmiş, Timur'un oğlu Miran Şah'ın emri ile de tamamen yok edilmiştir. İlhanlılar sonrasında önemini yitiren Sultaniye şehri, Safevi ve Kaçarlar zamanında (Gravür 1) Hemedan-Tebriz geçit yolları arasında bir menzilhaya dönüşmüştür.⁵

İrakeyn seferi müverrihi Matrakçı Nasuh Silahi'nin eserinde Sultaniye şehri "*Zafer-percem beden-gülşen Irak-i Acem*"⁶ olarak geçer. Evliya Çelebi seyahatnamesinde burayı 1057/ 1649 yılında ziyaret ettiğini söylemiş, şehri bir kere daha görmek kendisine nasip olmuştur.⁷ Sultaniye şehri "Sitayeş-i Şehr-i Zulkadriyye" ve *Kaley-i Sultaniye* başlığı altında "*Sene 920/1514, Selim Han-i Evvel asrında Çaldıran muharebesinde Şah-ı Gümrah'a imdad eden Zülkadirli Şahrüh Beyoğlu, hafvından bir dahi Maraş'a varamayıp, Şah İsmail'in kendisine bu ülkeyi sadaka verip bu kaleyi bina etmekle, buna Kaley-i Sultaniye derler*"⁸ ibareleriyle anlatılır. Sultaniye binası anlatılırken yapının şanına uygun ifadeler kullanılmış ve eserin İstanbul Galata kulesi gibi Evc-i asuman'a gad kehkeşan çekmiş bir Şenb-i Gazaniye"⁹ olduğu zikredilmiştir.

Safeviler dönemine gelindiğinde, Avrupalıların İnan'a yapmış olduğu seyahatlerde Sultaniye ile ilgili muhtelif bilgiler sunulmakta, Char-

5 Sadık Samimi, "Sultaniye Aramgah-i Sultan Muhammed Hudabende Olcaytu", *Bastanşinasi*, sayı: 1, 1359, s. 18.

6 Matrakçı Nasuh Silahi, *Beyan-i Menazil-i Sefer-i İrakeyn*, tash. Hüseyin Yurdaydın, Ankara: TTK, 1977, s. 32.

7 Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyhatnamesi*, haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, İstanbul: YKY, 2006, IV, 200.

8 Evliya Çelebi, *Seyhatname*, s. 195.

9 İstanbul'daki Galata kulesine benzetilen Sultaniye binası, *gökyüzünün en üst noktasına uzandığı* şeklindeki teşbihi ile Şenb-i Gazaniye'ye benzetilmiştir. Bilindiği üzere Şenb-i Gazaniye ilk Müslüman İlhanlı Sultanı Gazan Han'ın 702/1302'de Tebriz'de yaptırmış olduğu, dönemin tasavvuf merkezlerinden biridir. Bu geleneği Hacı Reşidüddin Fazlullah Hemedani de Tebriz'de devam ettirmiştir. Bu eser bir İlhanlı geleneği abidesi olan ve Rub'i Reşidi külliyesi adı verilen muhteşem bir eserdir. Kuvvetle muhtemel Sultan Muhammed Hudabende Olcaytu da bu hedefle Sultaniye'deki dergâhı yaptırmıştır. Olcaytu bununla yetinmemiş tasavvuf müesseseleri için çokça mal sarf etmiştir. Evliya Çelebi bu sebeple Sultaniye için Şenb-i Gazan tabirini kullanmış olmalıdır.

din(1643-1713), Tavernier (1605-1689) gibi seyyahların eserlerinde şehirle ilgili farklı ibareler yer almaktadır. Fakat ne yazık ki buraya oldukça yakın olan Çelebioğlu Külliyesi'yle ilgili bilgiler yok denecek kadar azdır.¹⁰ Tavernier, Sultaniye'den bir köy olarak bahsederken Sultaniye kümbedinin yerleşim bölgesinden uzak olduğunu, yapıldığı sırada etrafında birçok imaretin bulunduğunu, fakat zamanla tamamının yok olduğunu anlatır.¹¹ Chardin buranın Sultaniye kümbedinden ibaret olmadığını, aslında Sultaniye'nin zamanında başkentlik yapmış büyük bir şehir olduğunu, burada bir kaç büyük cami, kervansaray, kümbet ve kalenin mevcut olduğunu zikretmiş, fakat o da Tavernier gibi Çelebioğlu yapısından bahsetmemiştir.¹² Seyahatnamelerin ve diğer kaynakların külliye hakkındaki suskunluğu¹³ Çelebioğlu Külliyesi'nin İran'da ve Türkiye'de tarih ve tasavvuf araştırmacılarının gözünden kaçmasına sebep olmuştur.

2-Külliye Binaları Yapım Tarihleri

Bu eser İran coğrafyasında alçı sıva ile taşın birlikte kullanıldığı nadir eserlerden biridir. Külliye'nin orjinal hali ile günümüze ulaşabilen ve alanında bir tezeyinat örneği olarak kabul edilen kitabede, kırık şikeste sülüs hattı kullanılmıştır (Fotoğraf 3a ve 3b).¹⁴ Kitabenin bizim için en önemli yanı, Barak Baba adlı şahsın bu türbede olduğuna dair verdiği bilgidir.¹⁵

10 Mir Fethullah Seyyid Ali Asgar, "Sultaniye", *Miras-i Ferheng*, Tahran: 1374, sayı: 13, s. 76.

11 Tavernier, *Sefername-i Tavarniye*, trc. Ebu Turab Nuri Senayi, İsfahan: 1369, s. 80.

12 Jan Şarden, *Seyahatname-i Şarden*, trc. Muhammed Abbasi, Tahran, 1336, s. 28-29.

13 Sadece seyahatnameler değil önemli tarihi kaynaklarda da külliye'den bahsedilmemiştir. Eser muhtasar da olsa değinmesi beklenen ve İran'daki dergâhları konu edinen Mirza Muh-sin Kiyani, *Tarih-i Hangâh der İran'da* (Tahran: Kitabhaney-i Tahuri, 1369) ve *Danışname-i İranika'nın*, "Sultaniye" maddesinde (1375) bu konuda herhangi bir bilgi yoktur.

14 Nikbaht, *Hangâh ve Aramgah-i Çelebioğlu*, s. 18.

15 در ايم دولت پادشاه اسلام فرمان فرمای ربع جا.....خلد ملکه.....شيخ شیوخ افاق شيخ براق اعاد الله علينا....صاحب معظم افتخار ایران الخیرات خواجه شمس الدین و الدوله محمد جوینی...بیرون اورده است و وقف خانگاہ شمسیه کرده که در قزوین انشا گردید و...شرط کرده که عموم خلائق....هیچکس را...سخط باری تعالی و ملائکه و انبیاء و من بدله من بعد ما سمعه فانما ائمه علي من یبدلونه إن الله سمیع علیم و ان اجرى إلا على الله ان لا یضیع اجر المحسنین.... ثلاثة و ثلاثین و سبعمائة الهلالیة کتب فی لیلة العید

Yüce İslam padişahı zamamında... Allah onun mülkünü baki kılsın... yüce şeyhler şeyhi Şeyh Barak Allah onu bize bağışlasın... İran'ın iftihar sahibi ve yüceler yücesi Hâce Şemsuddovle ve'd-Din Muhammed el Gazvini... ortaya çıkarmış ve Kazvin'de inşa ettiği Şemsiye dergahına vakf etmiştir ve... hayrattır...Ve şu şartla vakfetmiştir ki...Akıl ve bütün insalar... Hiç kimse ve...Oldu ki halkın tamamı ...sokak ve evler.... Allah'ın ve meleklerin ve peygamberlerin.... ve Kim de bu yapıyı bundan sonra değiştirirse, günahı onun boynuna olacaktır. Allah işitendir bilendir, bütün ecir bunu yaptı-

İhanlılar dönemi müstakil eserler katagorisinde değerlendirilen külliye türbe ve hângâhın hangi yıllara ait olduğu hakkında farklı görüşler belirtilmiş, külliyedeki hângâhın kitabe metninde yapım yılı olarak 733/1332 tarihî kaydedilmiştir. Kitabe kaydında adı geçen Şemseddin Muhammed Cüveynî'nin (?-1284) Abaga Han ve Argun Han dönemindeki devlet adamlarından biri olduğu Çelebioğlu Hângâhı'nın yapım tarihinin de o döneme ait olduğu var sayıldığında, eserin Şemseddin Muhammed'in katledildiği ve Argun Han'ın yönetimi ele aldığı zamanlardan önce, yani 657-683/1258-1284 yıllar arasında bir tarihte yapıldığı görülür.¹⁶ Genel kanıya Çelebioğlu Külliyesi'nin 707-728/1307-1327 yılları aralığında yapıldığı ve kitabe kaydının bir tecdid kaydı olduğu yönündedir. Eseri restore eden Nikbaht külliyesinin yapımıyla ilgili bir başka noktaya dikkat çekerek Argun Han döneminde hângâhın yerinde eskiden yapılan başka bir dergâhın mevcut olabileceği ihtimaline değinir. Şeyh Barak'ın emirlerinden Hayran Emirci'nin 710/1310 yılında Sultaniye bölgesinde Burakiyye Miskinhanesi şeyhi iken (717-719/1317-1319) Ulu Arif Çelebi'yi burada ağırladığı, bu dönemde ise mevcut hângâhın yerinde Anadolu'dakilere benzer bir dergâhın mevcut olduğu bilinmektedir.¹⁷ Bunu hângâhın hayat zemininde bulunan ele geçirilen bir takım tarihî veriler de destekler.¹⁸

Külliye ilk önce türbenin yapılmış olduğu, ardından da türbenin değer ve kutsallığı sebebiyle Hângâh'ın hemen yanı başına inşa edildiği ka-

ranadır. Ve Allah ihsan sahibi olan kullarının ecirlerini zayi etmez... Bayram akşamı yazılmıştır. Hicri 733/1332-3 yılı.... Huşeng Subuti, *Tarih-i Zencan*, Zencan: Çap-i Dovvom, Danişgâh-i Zencan, 1377, s. 123; Muhammed Rıza Kazımzade, "Aramgâh-i Çelebioğlu, Meremmet ve ihya", *Kitab-i Mah-i Huner*, 1388, s. 69.

16 Kazımzade, *Aramgâh-i Çelebioğlu, Meremmet ve ihya*, s. 70. Türbenin 706 -707/1306-1307 yılına ait bir yapı olduğu ifade edilir Huşeng Subuti, *Tarih-i Zencan*, Zencan: Çap-i Dovvom, Danişgâh-i Zencan, 1377, s. 123.

17 Burada Anadolu Selçuklu türbelerinde yeni olan ve gelişen birçok özelliğin daha sonra İlhanlı devri türbelerine yansıdığı gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır. Bz. Gönül Öney, "İran ve Anadolu Selçuklu Türbelerinin Mukayesesi", *AÜİF Türk ve İslam Sanatları Tarihi enstitüsü Yıllık Araştırma Dergisi*, sayı: 3, Ankara: 1981, s. 26. İşte Çelebioğlu Külliyesindeki mimari yapı kanımızca Orta Asya mimarisinin Anadolu'da gelişerek tekrar İran'a aktarımı sonucunda oluşan bir mimari tasarımdır. Bu döngü sebebi ile eserin bir başka benzerinin İran'da mevcut olmadığı düşünülebilir.

18 "Sultaniye", *Dairetu'l-Mearif-i Bozorg-i İslami*, Sayı: 11, 1381, s. 630- 632.

naati araştırmacılar arasında yaygındır.¹⁹ İnan sanat tarihçisi Subutî²⁰ ise kitabe kaydından yola çıkarak Barak Baba türbesinin İlhanlı devlet padişahı Sultan Ebu Said (ö.1335) zamanından çok daha önceleri inşa edilmiş olabileceğine değinirken, kitabenin eserin yapımından sonra bu padişah zamanında yapıya eklendiğini söylemektedir.

İlhanlılar dönemi sanat tarihçisi Shelia Blair 1980'lerde yaptığı araştırmada türbede yatan kişinin Çelebioğlu değil de Barak Baba olduğunu ilk dillendiren kişidir.²¹ Konu ile ilgili ender kaynaklardan biri olan *Binahay-i Aramgâh-i Ustan-i Zencan*²² adlı eserin sahibi Subutî de *Menâkıbu'l-Ârifin* adlı eserdeki kabulü esas alarak, türbedeki kabrin Barak Baba'ya ait olduğunu ifade eder. Subutî eserinde türbe binasında Sultaniye kümbet ve erginde kullanılan tuğla, seramik ve yeşil taşın aynılarının kullanıldığını, buna göre de bu üç yapının aynı dönemde inşa edilmiş olabileceğini de vurgular. Buradan yola çıkarak Şeyh Barak'ın vefat yılı olan 707/1317 tarihînin türbenin inşa yılı olması kuvvetle muhtemel olarak gözükmektedir.

3-Türbede Gömülü Tarihî Şahsiyetlerle (Barak Baba/Çelebioğlu) İlgili Farklı Görüşler

Çelebioğlu Külliye türbesinde gömülü şahsın Barak Baba olduğu genel kanı iken burada yatan kişinin Sultan Muhammed Hudabende'nin huzuruna çıkan ve Çelebioğlu olarak anılan Ulu Arif Çelebi olduğu oldukça uzak bir ihtimaldir. Zira Ulu Arif Çelebi'nin 24 Zilhicce 719/5 Şubat 1320'de vefat ettiği, Mevlâna türbesinde gömülü olduđu²³ bilinmekte fakat kabrinin kitabesi bulunmamaktadır.²⁴ Konu ile ilgili pek az eser mevcuttur. Bunlardan biri *Dafiu'l Ğurur Edibu'l-Memâlik*'in seyahatnamesidir. Eserde türbede yatan Çelebioğlu olduğu, kendisinin büyük bir zat, keramet ve keşf sahibi olduğu belirtilir.²⁵

19 Donald Newton Wilber'in 1943 yılında yaptığı araştırmada hangâhın türbeden sonra teberrüken inşa edildiği bildirilir. Muhammed Ali Muhlis, *Coğrafyay-i Tarih-i Sultaniye*, bica: 1364, s. 27.

20 Subutî, *Binahay-i Aramgah-i Ustan-i Zencan*, Zencan: Zengan Yay., 1377, s. 131.

21 Blair, Sheila S. – Bloom, Jonathan M., *Huner ve Mimariy-i İslami*, trc. Erdeşir İşraği, Tehran: Suruş Yay., 1381, s. 26.

22 Subutî, *Binahay-i Aramgah-i Ustan-i Zencan*, s. 131.

23 Gölpınarlı, *Mevlâna'dan Sonra Mevlevilik*, s. 86.

24 Kız kardeşlerinin cesedini Sultaniye'ye götürmüş ve Çelebioğlu türbesine gömmüş olabileceği ile ilgili rivayet bulunmaktadır, bkz. Nikbaht, *Hangâh ve Aramgâh-i Çelebioğlu*, s. 17-68.

25 Abdülmelik Dafiu'l-Ğurur Edibu'l-Memalik, *Ruzname-i Sefernamey-i Azerbeycan*, trc. İrec Eşar, Tahran: Harezmi Yay., 1349, s. 39.

Çelebioğlu'nun Mevlânâ Celaleddin Muhammed Rumi'nin torunu ve Bahaeddin Veled'in oğlu Ulu Arif Çelebi olduğu Farsça ve Türkçe kaynaklardaki tarihî verilerden ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki, Ulu Arif Çelebi'nin babası Sultan Veled'dir. Kendisi babasından sonra Mevlevî tarikatinde irşad makamına getirilmiş, 695-720/1296-1320 yıllarında İran'ın doğusu ve Fars bölgesinde Mevlevîliği yaymıştır.²⁶ Hayatını Kalenderi dervişler gibi yolculuklarla geçirmiş, Anadolu beylerini ziyaret ederek çoğunun tarikate kabulünde rol oynamıştır.²⁷ Mevlevîliği yaymak için dönemin büyük şehirlerinden biri olan Sultaniye'ye iki defa seyahat etmiş,²⁸ bu teşrifinden ötürü şehirde bir mahalleye kendi adı verilmiştir.²⁹

Eflâkî'ye göre onun ilk seferi, Gazan Han'ın tahta çıkışı zamanına (694/1295) denk gelir.³⁰ Bu yolculukta Gazan Han'ın karısı Çelebioğlu ile görüşmüş, Ulu Arif Çelebi İltirmiş Hatun'u müridliğe kabul etmiştir.³¹

Çelebioğlu Mevlevî tarikatının rehberi ünvanıyla 716/1316 yılında şehre bir defa daha gelmiş, bu ikinci gelişinde³² de birinci gelişindeki gibi Muhammed Hudabende Olcaytu'nun ilgi ve alakasına mazhar olmuştur. Sultan Veled (624-712/1226-1312), oğlundan Gazan Han'ın eşi üzerindeki etkisini kullanması Olcaytu'nun huzuruna çıktığında³³ saltanatının son yıllarında (704-716/1304-1316) aldığı karardan onu vazgeçirmesini vasiyet etmiştir. Bu karar Hz. Ebu Bekir'in na'sını Peygamberin kabrinin yanından başka bir yere nakletmekle ilgilidir. Fakat Çelebioğlu, henüz Sultaniye'ye varmadan Olcaytu'nun ölüm haberi gelmiş ve babasının vasiyetini yerine getirememiştir.³⁴

26 "Çelebi", *DİA*, VIII, 259.

27 Mehmet Valioğlu, *Ulu Arif Çelebi ve Divanının Tenkitli Metni*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Doğu Dilleri Edebiyatı, Erzurum 1991, s. 26-27.

28 Haşim Karpuz, "Türkiye Dışındaki Osmanlı Mevlevihânelerine Toplu Bakış", *Dünya Mevlevihâneleri*, Konya: Konya Valiliği Yay., 2006, s. 15.

29 Ahmet Dede Eflaki, *Menakibü'l Arifin*, trc. Tahsin Yazıcı, Ankara: Maarif Vekaleti, 1954, II, 858-862; Mehmet Valioğlu, *Ulu Arif Çelebi ve Divanının Tenkitli Metni*, s. 27.

30 Mustafa Akkuş, "Ulu Arif Çelebi Dönemi Mevlevîliğin Gelişmesinde İlhanlıların Etkisi", *Forschungszeitschrift Über Alevitentum Und Bektaschitentum Hausen (Wied) Deutschland*: 2012, VII, s. 86.

31 "Arif Çelebi", *DİA*, III, 364.

32 Çelebioğlu 1316'da yola çıkmış 8 Zilhicce 716'da (21 Şubat 1317) Sultaniye'ye varmış burada bir yıl veya biraz daha fazla bir süre kalmıştır. "Arif Çelebi", *DİA*, III, 364.

33 Valioğlu, *Ulu Arif Çelebi ve Divanının Tenkitli Metni*, s. 26.

34 Age, s. 27.

Çelebioğlu Sultaniye'ye bu ikinci gelişinde daha uzun kalmış³⁵ ve ulema ile görüşmeler yapmış, yanında İlhanlı şehzadesi Geyhatu ve Gazan Han'ın yakınları ve daha birçok âlim ve bilgin yer almıştır.³⁶ Burada Barak Baba'nın halifesi olan Hayran Emirci kendisinin gelişini kutlamak için Miskinhaney-i Burakiye/Barak Baba Hângâhı'nda³⁷ semâ ayini düzenlemiştir. Bu ilgiye mukabil kendisi daha sonra kısa bir müddet Konya'da ağırlandı.³⁸

Menâkibu'l-Ârifin'de belirtilen bu hângâhın, Sultaniye'deki Mevlevî dergâhı olma ihtimali vardır. Ne yazık ki bu eser dışında başka bir kaynakta bu bilgiyi destekler mahiyette bir ibareye raslamıyoruz. Eflâkî ayrıca Barak Baba'nın halifesi Hayran Emirci'nin burada Mevlevî şeyhi olduğunu, kendisi dışında Şehy Sohrab Mevlevî adlı şahsın da dergâhta şeyhlik yapmış olduğunu da eserinde zikreder.³⁹ Bilindiği üzere o dönemlerde mevlevîhâneler halifeler tarafından da kurulmakta, bölge halkının yardımı ile faaliyetini sürdürmektedir. Şeyh Sohrab da muhtemelen o dönemde İran'da kendilerine *Mevlânâî* denilen Mevlevî dervişlerden biri olarak posta oturmuştur.⁴⁰ *Mevlânâî* dervişlerin Barak Baba'nın Anadolu'daki diğer müritleri kadar bu zaviyede kalmış olduğu,⁴¹ Barak Baba'ya bağlı müritlerin İran'daki nüfuzları Timur devrine kadar devam ettiğine göre⁴² hângâhın bu döneme kadar bu dervişlere hizmet vermiş olduğu muhtemeldir.

Türbede yatan kişinin Şeyh Barak Baba olduğu, daha önce ifade ettiğimiz üzere eserin kitabesinde yer almaktadır. Burada kısaca Barak/Burak Baba olarak bilinen şahsa değinmek gerekmektedir. Barak Baba 655-707/1257-1307 yılları arasında yaşamış, Babâîlerin merkez şehirlerinden biri olan Tokat şehrinde doğmuş, daha şeyhi Aybek Baba ile birlikteyken şöhret kazanmıştır.⁴³ Rum'da Mesihî iken Sarı Saltuk'a bağlanmış, İslam'ı

35 Abdulkaki Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul: İnkılap ve Aka yay., 1983, s. 101-102.

36 "Arif Çelebi", *DİA*, III, 364.

37 Eflaki, *Menâkübü'l-Ârifin*, II, 860-861.

38 "Barak Baba", *DİA*, V, 61.

39 Eflaki, *Menâkübü'l-Ârifin*, II, 896; Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan sonra Mevlevîlik*, s. 86.

40 Tanrıkorur, *Türkiye Mevlevîhânelerinin Mimari Özellikleri*, I, 61.

41 Ali Karger, "Hangâh-ı Çelebioğlu", *İrfan*, sayı: 5, 1388, s. 123.

42 "Barak Baba", *DİA*, V, 61.

43 Taşgın, *Alevilik Yazıları*, s. 44.

seçmiş,⁴⁴ Hacı Bektaş'ın müritleri arasına girmiş, Şeyh Saltuk el-Kırımı kendisini Dobruca'ya yanına çağırması⁴⁵ ve onu halife makamına seçip yükseltmiştir. Şeyhinin kustuğu lokmayı istekle yemesi üzere Kıpçak dilinde tüysüz köpek anlamına gelen *Berakî* adı kendisine verilmiştir.⁴⁶ Barak Baba İran'da tanınan bir şahsiyettir. Moğol Şamanlarına benzetilen Barak Baba, Gazan Han huzurunda⁴⁷ bazı imtihanlara tabi tutulmuş, kızgın kapları alt ederek hükümdarın gözüne girmiştir. Barak Baba Olcaytu'nun lütuf ve ih-sanına gark olmuş, şöhreti sayesinde İlhanlı sarayında önemli bir konuma yükseltilmiştir.⁴⁸

Barak Baba'nın vefatıyla ilgili rivayetlerin en önemlisi *Târîh-i Olcaytu* adlı eserde mevcuttur. Bu rivayete göre Barak Baba 706/1307 yılında vefat etmiştir. Bu yılın tarihî olaylarının anlatıldığı kısımda şu ifadeler bulunur:

Şeyh Barak Ramazan bayramında yanında bir Taliş olduğu halde Gilan'ın Lahican sınırına varmış, bu sırada bir bölük Gilanlı üzerine saldırıp canına kastetmişlerdir. Şeyh Barak: "Ey Cahiller, ben Şeyh Barak'ım, hacdan geliyorum. Benim canıma kastetmekten utanıp sıkılmaz mısınız? diye karşı koysa da, "Ey Tatar Şeyhi, kendi ayağınla hoş geldin, zaten biz de seni öldürmek istiyorduk" diyerek kurtlar çakallar gibi o şerefli adamın üzerine saldırmışlardır. Müritleri bu elim hadise ardından kendisine ait olmayan başka bir ölüünün kemiklerini alıp, onun cesedi imiş gibi Sultaniye'ye getirmişlerdir. Burada kabrinin üzerine yüksekçe bir türbe dikilmiş, ardında kalan müritlerine de her gün verilmek üzere elli dinar vazife ve ratibe tayin edilmiştir".⁴⁹

Barak Baba'nın Gilan'a gidiş sebebi ve Sultaniye'deki bu külliyyeye gömülüşü ile alakalı olan bir diğer rivayet de Gazan Han'ın nâibi Kutluşâh'la ilgili olayda anlatılır. Bu rivayette Barak Baba'yı Kutluşâh'ı Gilanlıların elinden kurtarmak üzere gönderilen bir elçi olarak görüyoruz. Hiç şüphesiz Kutluşâh ile Barak Baba arasındaki mevcut sevgi ve muhabbet, onun bu zor ve tehlikeli görevi kabul etmesine sebep olmuştur. Gilan'a giden Barak

44 "Sultaniye", *Dairetu'l-Mearif-i Bozorg-i İslami*, sayı 11, s. 631.

45 Fuat Köprülü, "İslam Sufi Tarikatlerine Türk Moğol Şamanlığının Tesiri", trc. Yaşar Altan, *Ankara Ü. İ. F. Dergisi*, Sayı 13, s. 149.

46 Ahmet Karamustafa, *Tanrının Kuraltanılmaz Kulları*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007, s. 78.

47 Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğu Marjinal Sufilik Kalenderiler, 14 ve 17 Yüzyıl*, Ankara: TTK, 1992, s. 70.

48 "Barak Baba", *DİA*, V, 61.

49 Ebu'l-Kasım Kaşani, *Tarih-i Olcaytu*, thk. Mehin Hambeli, Tahran: Bungah-i Tercüme ve Neşr-i Kitab, 1348, s. 79.

Baba, Lezgi halkı tarafından tuzağa düşürülmüş, Gilan hâkimi Dobac'ın huzuruna götürülmüştür. Barak Baba dostunun burada kazığa oturtulmuş olduğunu görünce kahrolmuş, sıranın kendisine geleceğini anlamış, fakat çok geç kalmıştır. Kendisi de aynı sona uğratılarak kazığa oturtulmuş, bir başka rivayette ise burada bakır kazanda haşlanarak can vermiş, kendisinden hiç bir eser kalmamıştır.⁵⁰

Barak Baba'nın vefatı ve gömülmesi ile alakalı bir diğer rivayette 709/1307 yılında henüz 40 yaşındayken⁵¹ yanında 100 kişilik Kalenderi dervişleri, elinde bir nâmeyle⁵² Gazan Hanı'nın oğlu Olcaytu Hudabende'nin sefiri olarak Memlûk Sultanı el-Melik Nasır'la görüşmek üzere Şam'a gittiği belirtilmektedir. Rivayete göre Barak Baba burada tepki ile karşılanmış, daha sonra gittikleri Kudüs ve Mısır'da da bu tepki devam etmiştir. Şam halkı bu dervişleri kılık kıyafet ve davranışlarından ötürü mürted olarak kabul etmiş, kendisine ve dervişlerine eziyet etmiş, sonunda da korkunç bir şekilde katletmişlerdir.⁵³ Barak Baba ve adamlarının şeytanın avaresine benzetilerek böylesine kötü muamele görmeleri, onların Kalenderilere benzetilmelerinden ileri gelmektedir.⁵⁴ Barak Baba ve müritlerinin helak edilmesinin asıl sebebinin Barak Baba'nın Şam'a gittiğinde halkı Şiîlik/İmamiliğe⁵⁵ davet etmesi rivayeti de mevcuttur. Bu rivayete göre Arap ulema Barak Baba'yı İbahiye mezhebinden saymış, kendisine hadd-i şer'î vurulmasını istemiş, nihayet yediği dayaktan müteessiren 706/1306 yılı Zilkade ayının son günlerinde Şam'da helak olmuştur.⁵⁶ Oysa Barak Baba ve dervişleri Şam bölgesinde bu akibete uğramadan önce İran İlhanlıları nezdinde oldukça makbul sayılmakta, taşkınlık sayılan bütün bu davranışları hoş karşılanmaktadır. Zira İlhanlı halkı İslamı kabul ettikten sonra bile Şamanlarına saygı göstermeye devam etmiş, Şamanlara benzettikleri bu Barakî dervişlerle bu sebeple dostane tavırlar sergilemişlerdir.⁵⁷Barak

50 Taşgın, *Alevilik Yazıları*, s. 47.

51 Ocak, *Osmanlı İmparatorluğu Marjinal Sufilik*, s. 70.

52 "Sultaniye", *Dairetu'l-Mearif-i Bozorg-i İslami*, s. 631.

53 Ocak, *Osmanlı İmparatorluğu Marjinal Sufilik*, s. 70.

54 Karamustafa, *Tanrının Kural Tanınamaz Kulları*, s. 27; Köprülü, "İslam Sufi Tarikatlerine Türk Moğol Şamanlığının Tesiri", s. 143-152.

55 "Barak Baba", *DİA*, V, 61.

56 Taşgın, *Alevilik Yazıları*, s. 48.

57 Age, s. 146.

Baba ve Barakî/Kalenderî dervişlerin⁵⁸ halk nezdinde ve İlhanlı Sultanları katında makbul sayılmaları Moğol Şamanlığının sufilikle ilişkisine işaret eden bir husustur.⁵⁹ Öte yandan bu dervişler Anadolu topraklarında da hoş görülmüş, 13. yy'da Konya gibi bir devlet merkezinde bile dokunulmazlıkları devam etmiştir.

Bütün bu rivayetler ve kitabe kaydı Barak Baba'nın Gilanlılarca öldürülmüş olduğu,⁶⁰ kemiklerinin daha sonra müridlerince Sultaniye'ye getirildiği, Olcaytu tarafından yaptırılan tekkeye gömüldüğü rivayeti ile⁶¹ örtüşür. Bu rivayette ayrıca Barak Baba'nın gömülmesi ardından geride kalan dervişlerine Sultan Olcaytu'nun elişer dinar yevmiye ve zengin vakıflar tahsis ettiği bildirilir.⁶²

Külliyeye Argun Han döneminde yaptırılmış, Gilan'da hunharca katledilen Barak Baba'nın cesedi Sultaniye'ye getirtilmiş, daha sonra kendisine Çelebioğlu Hângâhı denilecek bu yerde gömülerek mezarı üstüne türbe yaptırılmıştır. Olcaytu'nun padişahlık yıllarının sonunda Sultaniye'de bulunan Çelebioğlu adına yaptırılan hângâ ise Barakiler tarafından kurulmuş olan ilk Hângâh'ın yerinde yaptırılmış, türbenin hemen yanında yer alarak Çelebioğlu adını almıştır. Dolayısıyla külliyenin Çelebioğlu'na aitliği, onun burada defnedilmesi ile değil, adına bir hângâhın inşa ettirilmesi ile alakalıdır.⁶³

Çelebioğlu Külliyesi'nin mevlevîhâne olma ihtimali Mevlevîlik-Barakîlik ilişkileri konusuyla alakalı bir mevzudur. Her ne kadar konumuz dışı sayılsa da aslında külliye bu ilişkiyi gösteren en önemli delillerden biri sayılmalıdır. Zira Mevlevîliğin gelişme sürecinde Ulu Arif Çelebi ile beraber Mevlevîlik düşüncesinin Sünnî çizgiden uzaklaşarak Kalenderane bir eğilim aldığı, Şemsîlik adı ile Kalenderî bir hüviyyet kazandığı bir gerçektir.⁶⁴ Bu gerçekten yola çıkarak o dönemde Barak Baba'nın türbesinin bir mevlevîhânedede yer alması olağan sayılmalıdır. Zira külliyenin yapıldığı döneme bakıldığında Barakî-Mevlevî-Kalenderî dervişlerin birbiri ile hemhal olduğu, aynı tekke ve hângâhlarda kaldıkları görülür.

58 Ocak, *Osmanlı İmparatorluğu Marjinal Sufilik*, s. 72.

59 Köprülü, *İslam Sufi Tarihlerine Türk Moğol Şamanlığının Tesiri*, s. 149.

60 Ocak, *Osmanlı İmparatorluğu Marjinal Sufilik*, s. 70.

61 Karamustafa, *Tanrının Kural Tanımayan Kulları*, s. 77.

62 "Barak Baba", *DİA*, V, 61; Ocak, *Osmanlı İmparatorluğu Marjinal Sufilik*, s. 71.

63 Kazımzade, *Aramgâh-i Çelebioğlu, Meremmet ve İhya*, s. 70.

64 Tanrıkorur, *Türkiye Mevlevîhânelerinin Mimari Özellikleri*, s. 62.

Kalenderi-Mevlevî ilişkisinde Barak Baba ve Mevlâna'nın yol yakınlığı dikkat çekici bir diğer noktadır. Mevlevîliğin merkezi Konya'da iyi tanınan ve Mevlânâ'nın ölümünden (672/1273) birkaç yıl sonra hala sağ olan⁶⁵ Tokatlı Kalenderî şeyhi Ebu Bekir Covlakî Niksari, Barak Baba'nın hemşehrisi ve mürîdidir. Yine Mevlâna'nın Kutbeddin Haydarî'nin mürîdi oluşu da bize bu ilişki hakkında birtakım nişâneler sunmaktadır. Mevlânâ, Konya'da meskûn olan ve kendisine büyük saygı gösteren Haydârî şeyhi Hacı Mübarek Haydar ile de dosttur.⁶⁶

Öte yandan Barak Baba Kalenderî dervişleri gibi bu tarikatın en önemli ilkelerinden biri olan seyrüsefer şartına ömür boyu riâyet etmiş,⁶⁷ Anadolu'dan Kırım'a İran'dan Şam'a süren seyahatlerle tüm Anadolu'yu gezmiş, sonunda Sultaniye'deki bu hângâhda âsude olmuştur. Zikredilen yakınlıkla ilgili bir diğer nokta *Menâkibü'l-Ârifin* adlı eserde de geçtiği üzere Barak Baba'nın Mesnevi'yi Mevlânâ muhibbi Gazan Han için okuması, tercüme ve tefsir etmesidir.⁶⁸ *Barak Baba Risalesinde* Şeyh Barağ'ın, hadislere ve ayetlere, Mevlânâ'dan aldığı Mesnevi mısralarıyla örnekler getirdiği bilinmektedir.⁶⁹ Ayrıca Ulu Arif Çelebi'nin Barak Baba'nın dervişleriyle sıkı ilişkiler sürdürdüğü, hayatı boyunca görülen aşırı davranışları ve her türlü hareketinin Mevlânâ ve bağluları tarafından hoş karşılandığı ve kendisine saygı duyulduğu⁷⁰ bilinmektedir. Bütün bu yakınlık nişaneleri düşünülüğünde, Barak Baba'nın kabrinin olduğu yerde bir mevlevîhânenin inşa ettirilmiş olması muhtemeldir.⁷¹

4- Çelebioğlu Külliyesi ve Mevlevîhâne'nin Doku Benzerliği

Çelebioğlu Külliyesi'nin İran'da ve Anadolu'da mevlevîhânelerle aynı dönem ve kültürel yayılma alanında yer almasından⁷² ve birçok ortak mimari

65 Taşgın, *Alevilik Yazıları*, s. 33-49.

66 Karamustafa, *Tanrının Kural Tanımaz Kulları*, s. 22 ve 77.

67 Ocak, *Osmanlı İmparatorluğu Marjinal Sufilik*, s. 70 ve 73.

68 "Sultaniye", *Danışname-i Edeb-i Farişi*, Mücellid-i 6, 1383, s. 180.

69 Kısmen talik, kısmen rik'a ile yazılmış tahminen beş yüz sayfa 4/17 numaralı Türkçe risale. Ziyaüddin Fahri, "Barak Baba Risalesi", *Hayat Mecmuası*, c. II, Sayı: 29, s. 4, Ankara: 1927; Taşgın, *Alevilik Yazıları*, s. 40.

70 Yazıcı, Tahsin, "Arif Çelebi", *DİA*, III, 363-364.

71 Karamustafa, *Tanrının Kural Tanımaz Kulları*, s. 100.

72 Halep Mevlevîhânesini inşa ettirenler İranlı'dır. Bunlar Muhibbi Mirza Fulad ve Mirza Ulvan adlarında Şah İsmail'in iki yakın adamlarıdır. (Küçük, Sezai, "Halep Mevlevîhânesi", *İLAM Araştırma Dergisi*, c. III, sayı: 2, s. 76).

özelliğe sahip olmasından yola çıkarak düşünülmüştür. Mevlevîhânelere ilgili yayınlara baktığımızda Türkiye'de 68, Türkiye dışında ise 46⁷³ mevlevîhânenin tesbit edildiği, bu sayının tüm Osmanlı coğrafyası için 130 civarı olduğu görülmüştür. Bu listelerde İran'ın Tebriz şehrinde bir mevlevîhânenin bahsedilmekte⁷⁴ fakat mevlevîhâne hakkında herhangi bir bilgi verilmemektedir.⁷⁵ Hiç bir listede Sultaniye'de bir mevlevîhâne olduğu kaydı geçmemektedir. Türkiye dışında Türkçe konuşulan yerlerde mevlevîhânelerin çoğunun yerinin dahi tespit edilmediği ve yarıdan fazlasının günümüze ulaşamadığı düşünüldüğünde, bu ihtimal bir diğer açıdan da anlam kazanmaktadır. Dahası bu mevlevîhânelerin çoğu kaybolmuş, ya da farklı amaçlarla işlevlendirilmiştir. Bu eserler üzerine bütüncül bir çalışma yapılmamış, kesin sayıları da bilinmemektedir.⁷⁶

Çelebioğlu Külliyesi'nin büyük bölümü tahribata uğramış olsa da Mevlevîhâne yapılarında var olan "bina ölçülerinin birbirinden farklılığı" özelliği⁷⁷ bu tarihî yapıda da kendini gösterir. Günümüzde mevcut olmasa da daha önceleri Hângâh'a eğri bir kapıdan girilmesi⁷⁸ Hângâh'ın etrafını çepeçevre saran duvar ve sütunların eğik yapısı, eserin dışa doğru kendine has mimari özelliği, merdivenlerinin tamamının farkı ölçülere sahip oluşu⁷⁹ gibi hususlar ilk bakışta bize külliyenin mevlevîhânelere benzerliğini

73 Bukonuda başvurulacak ilk eser şüphesiz Barihüda Tanrıkorur'un 2000 yılında mevlevîhânelerin mimari özellikleri ve tarihi üzerine yaptığı doktora çalışmasıdır. Kendisi tüm mevlevîhâneleri bir harita üzerinde göstermiştir. Barihüda Tanrıkorur, *Türkiye Mevlevîhânelerinin Mimari Özellikleri*, Katalog, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi, 2002, II, 240; Türkiye sınırları dışında kalan Mevlevîhânelerin bir diğer listesi için bz. M.Önder, "Konya'da Mevlâna Dergâhı Arşivi ve Mevlevîhâneler", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 1994, sayı: 14, s. 25-28.

74 Mehmet Önder, "Konya'da Mevlâna dergâhı arşivi ve Mevlevîhâneler", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 1994, sayı: 14, s. 139.

75 Karpuz, "Türkiye Dışındaki Osmanlı Mevlevîhânelerine Toplu Bakış", s. 18- 19.

76 Tanrıkorur, *Türkiye Mevlevîhânelerinin Mimari Özellikleri*, II, 240.

77 Birçok Mevlevîhâne olduğu gibi Antalya Mevlevîhânesi de ölçüleri birbirinden farklı olarak tasarlanmıştır. Antalya Mevlevîhânesi dıştan uzunca dikdörtgen plan prototipi ile namuntazam bir yapıda olup, güneydoğu duvarlarının ölçüleri tamamen birbirinden farklıdır. Bkz. *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, II, ilaveli baskı, Vakıflar: Ankara Genel Müdürlüğü, 1983, I, 153; Barihüda Tanrıkorur, *Türkiye Mevlevîhânelerinin Mimari Özellikleri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi, Konya: 2002, I, 18.

78 Bu gün hângâh kapısının üst eşliğinin temeli tahta sııklar üzerinde, hângâh örtüsü altında kalmıştır. Age, s. 18.

79 Örneğin avlunun kuzey köşesindeki iki sıra merdivenin eski bölümleri alçı ve taştan yapılmış

işaret eden özelliklerdir (Fotoğraf 4).

Mevlevîhânedeki derviş hücreleri, meydan-ı şerif, matbah-ı şerif, semâhâne, mescit, kütüphane, Çelebi misafirhânesi, hâmuşân-mezarlık⁸⁰, türbe ve muvakkıthane gibi bölümler⁸¹ yer alır. Çelebioğlu Külliyesi alanındaki incelemelerde daha önceleri var olan benzer yapıların varlığı saptanmıştır (Plan 1 ve 2). Çelebi Külliye Hângâhı'nın mevlevîhâneler gibi bir merkezi avluya sahip olduğu görülür. Hângâhın kenarında sâliklere ait özel çilehâneler, kible yönünde ibadet, zikir ve cemaatle namaz için şeyhin dost ve müritleri ile oturmak hatta yemek yemek üzere toplanıp ibadet ettikleri cemaathane (cemhâne) bulunur. Ayrıca hizmetli, misafir derviş ve fakirlerin hücreleri ve hamam gibi bazı tali mekânlar da mevcuttur.⁸²

Çelebioğlu Külliyesi'nde cemaathane, semâhâne ve hângâhın her iki yanında bulunan odalar mevlevîhânelerdeki oda sistemleri ile aynıdır. Cem etme gayesi ile merkezi kubbeli mekâna açılan, birden dörde kadar eyvanlı mevlevîhâneler, Anadolu'da yaygındır. Bu tekke/zaviyeli⁸³ mevlevîhâneler, dört eyvanlı⁸⁴ Çelebioğlu Hângâhı'yla tamamen aynıdır. Bunun yanı sıra mevlevîhânelerde olduğu gibi Çelebioğlu Külliyesi'nde de semâhâne, türbe ve mescit asli mekânlar olarak kabul edilir.

Mevlevîhâneler ve hângâhların bir başka ortak yanı bu müesseselerin hem Anadolu'da ve hem de İran'da medrese planlı olarak yapılmasıdır. Bu sebeple her iki yapı da medreselerle karıştırılmıştır.⁸⁵ Bu binaların hângâh oldukları son dönemlerde yapılan çalışmalarla ortaya çıkarılmaktadır.⁸⁶ Çelebioğlu Külliyesi'nde de avlunun etrafına yayılmış hücreler ve her köşenin yanında iki eyvanlı ya da dört taraflı görülen mi-

ve her birinin ölçüleri birbirinden farklıdır. Nikbaht, *Hangâh ve Aramgah-i Çelebioğlu*, s. 18.

80 Mezar hücreli türbeler özellikle Çelebioğlu Hangâhı'nın bulunduğu Güney Azerbaycan ve Kafkasya bölgelerinde daha çok yaygındır. Öney, *İran ve Anadolu Selçuklu Türbelerinin Mukayesesi*, s. 45.

81 Barihüda Tanrıkorur, *Türkiye Mevlevîhânelerinin Mimari Özellikleri*, I, 16-27.

82 Karger, "Hangâh-ı Çelebioğlu", s. 123.

83 Öney "İran ve Anadolu Selçuklu Türbelerinin Mukayesesi", s. 43.

84 Halep, Kıbrıs, Gözleve Mevlevîhâneleri kare plan üzere kurulmuşlardır. Karpuz, "Türkiye Dışındaki Osmanlı Mevlevîhânelerine Toplu Bakış", s. 23.

85 Yakın zamana kadar bir medrese olarak bilinen, 1224 yılında yapılmış olan Afyonkarahisar Boyalıda Medresesi aslında bir hangâhdır. *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserleri*, I, 151.

86 Tanrıkorur, *Türkiye Mevlevîhânelerinin Mimari Özellikleri*, I, 36.

mari tarz bu karışıklığa mahal vermiştir. Mevlevîhânelerde ise bu duruma semâ alanının yanında dikdörtgen şekilde yapılan galeriler sebebiyet vermiştir. Öte yandan hângâh, mevlevîhâne ve medereselerde eyvanların bir avluya açılma özelliği⁸⁷ bu karışıklığa sebep olmuştur. Dikkatle incelendiğinde bu tarzın ilk devir sufilerinin yaşam şekli ile alakalı olduğu görülür. Zira avluya açılan yapı aslında şeyhin ikamet ettiği hayat denilen şeyhe mahsus yaşam alanıdır. Bu ise Anadolu Selçuklu mimarisinde sıkça görülen, kaynağı Orta Asya merkezi mekân geleneğine ait olan bir unsurdur (Fotoğraf 5).⁸⁸

Mevlevîhânelerin en önemli bölümü, Konya Mevlevîhânesi'nde olduğu gibi merkezde yer alan türbedir. Çelebioğlu Külliyesi'nde de türbe merkezde yer alır. İran türbe mimarisinde bu yapıların genellikle etrafı avlulu kümbet ya da tek bağımsız yapı olmak üzere iki farklı şekilde karşımıza çıktığı görülür.

Mevlevîhânelerin ve Çelebioğlu Külliyesi'nin tüm mimari referansları sekizinci yüzyıl Anadolu mimarisine rucu' eder. Şöyle ki, Anadolu'da bu dönemde Mevlevî ve tarikat yapı kümbetlerinin kubbelerinin tamamı sivridir. Çelebioğlu türbesi de sivri külah şeklinde yapılmış ancak zamanla hem iç ve hem dış yapısı tamamen değiştirilmiştir.⁸⁹

İlk yapıldıklarında kare veya dikdörtgen olarak inşa edilen mevlevîhânelerin⁹⁰ bir kısmı daha sonra sema alanının genişletilmesi ile sekizgen bir şekil almıştır.⁹¹ Bu mevlevîhânelerde cümle kapısı denilen kapıdan girilen⁹² semâhânenin sekizgen kasnaklı olması türbeyi de sekizgen şekil almaya zorlamış, türbe semâhâne olarak kullanılmıştır.⁹³ Çele-

87 Bunların en iyi örneği Konya'daki 1279 yılında yapılan Sahib Ata Hangâhi ve Çorum'daki Elvan Çelebi zaviyesidir. Kuş, *Türkiye Mevlevîhâneleri Fofograf Albümü*, s. 18.

88 Nikbaht, "Çelebioğlu", *Danışnamey-i Cihan-i İslami*, XII, 94.

89 Age, s. 62.

90 Şam Mevlevîhânesi eyimli bir arazide, doğu-batı doğrultusunda, dikdörtgen bir şekilde kurulmuştur, Karpuz, "Türkiye Dışındaki Osmanlı Mevlevîhânelerine Toplu Bakış", s. 78. Antakya, Niğde, Ankara ve Yozgat Mevlevîhâneleri de dikdörtgendir. Aydın Seçkin, Türkiye'deki Önemli Mevlevîhâneler ve Mevlevîhânelerin Yaşatılmasında Vakıflar Genel Müdürlüğünün Rolü, *Dünyada Mevlâna İzleri - Bildiriler 2*, 2010, s. 1-45.

91 Sekizgen şekli tam olarak görülen Kahire Mevlevîhânesi, burada verilecek en güzel örneklerden biridir. Karpuz, "Türkiye Dışındaki Osmanlı Mevlevîhânelerine Toplu Bakış" s. 142; Tanrıkorur, *Türkiye Mevlevîhânelerinin Mimari Özellikleri*, s. 90.

92 Tanrıkorur, *Türkiye Mevlevîhânelerinin Mimari Özellikleri*, s. 25.

93 Kuş, *Türkiye Mevlevîhâneleri Fofograf Albümü*, s. 18.

bioğlu Türbesi de mevlevîhâneler gibi sekizgen kasnaklı olarak yapılmış, kubbe şeklinde inşa edilmiştir.⁹⁴

Mevlevîhânelerde semâhânenin çevresi ziyaretçilere ayrılmış, alt kat erkek ziyaretçilere, ayrı bir merdivenle yukarı çıkılabilen üst kat ise kadın ziyaretçilere tahsis edilmiştir. Üst katta ses ve müzik aletleriyle semâya katılan mutrib heyeti mahfili yer almıştır.⁹⁵ Çelebioğlu Hângâhı'nda da yukarı eyvanın her iki tarafında bulunan koridorlar semâya katılmayan temaşacılara ayrılan yerlerdir.⁹⁶

Mevlevîhânelerde bulunan ve genellikle cümle kapısı karşısında yer alan mihrab, bu Çelebioğlu Hângâhı'nda güney eyvanda yer alır. Mihrab mukarnastır. Mevlevîhânelerde bu mihrabın altında şeyh postu bulunur.

Mevlevîhânelerde sabah namazından sonra murakebe için toplanılan *Erenler Meydanı*⁹⁷denilen *Meydan-i Şerif* diktörtgen biçimli bir odadır.⁹⁸ Meydan-ı Şerif'in Çelebioğlu Hângâhı'nın içindeki yeri ortadaki avlu/hayat olmalıdır. Diğer taraftan mevlevîhânelerde matbahta çile bitiren, semâ edip sikke giyen erenlere ayrılmış hücreler bulunmakta⁹⁹ Çelebioğlu Hângâhı'ndaki derviş hücreleri ise avlunun doğu ve batı tarafında iki kat galeride yer almaktadır. Bu sistemin yani iki katlı galeri sisteminin aynısı mevlevîhânelerde de görülür.¹⁰⁰ Öte yandan mevlevîhânelerde giriş, hattı istiva üzere ve mihrabın aynı aksı üzere inşa edilmiş, Çelebioğlu Hângâhı'nda da kuzey girişin köşesi, eyvanın güney köşesi dışında, doğu ve batı köşeleri aynı şekilde istiva üzere inşa edilmiş ve buralarda hücreler yaptırılmıştır.¹⁰¹

Çelebioğlu Hângâhı'nda avlunun iki tarafında yer olan müstakil bölümlerde giriş kısmındaki civar salonlar ziyaretçilere ayrılmış, tarikat ehlinin talipleri, girişteki kuzey köşelerdeki odalarda kalmışlardır. Diğer odalar, müritlerin ve çile çekenlerin mahalleridir. Bunlar şeyhe yakınlık mertebe-

94 Nikbaht, *Hangâh ve Aramgah-i Çelebioğlu*, s. 6.

95 Tefik, Erdem, "Bir Toplum Yapısı Olarak Mevlevîhâneler", s. 1066.

96 Nikbaht, *Hangâh ve Aramgah-i Çelebioğlu*, s. 18.

97 Age, s. 1072.

98 Tanrıkorur, *Türkiye Mevlevîhânelerinin Mimari Özellikleri*, s. 93.

99 Age, s. 126.

100 Üsküdar Mevlevîhânesi bunlardan sadece biridir. Bu sistem için bkz. Tefik, Erdem, "Bir Toplum Yapısı Olarak Mevlevîhâneler", s. 684.

101 Nikbaht, *Hangâh ve Aramgah-i Çelebioğlu*, s. 60.

lerine göre yerleşim gösterirler.¹⁰² Mevlevîhânelerde de bu dağılım benzerdir. Derviş hücreleri girişten hemen sonraki L şeklindeki koridorlarda avlunun etrafında yer alır. Kapının girişindeki haremlik selamlık da denilen ilk oda dergâhın en önemli kişisi şeyh ve ailesine aittir.¹⁰³

Mevlevîhânelerde olduğu gibi Çelebioğlu Hângâhı'nda da semâ için toplanma ve mukabele yeri avludaki cemhane/cemaathanedir. Bu mekân Çelebioğlu Hângâhı'nda en çok kullanılan mekânlardandır. Mevlevîhânelerde sufilerin eğitildiği, Matbah-ı Şerif'¹⁰⁴ Çelebioğlu Hângâh'da avlunun girişindeki ambar ya da mutfak olarak kullanılan büyük boş salon olmalıdır.¹⁰⁵ Mevlevîhânelerde avlunun ortasında kuyu, sarnıç, şadırvan¹⁰⁶ gibi su tesisleri¹⁰⁷ giriş bölümünün kuzey doğusunda zemin katta yer alır. Çelebioğlu Hângâh'da su tesisleri, yenileme çalışması sırasında kazılarda ortaya çıkmış, sarnıç suyu ve hamamdan müteşekkil bu hizmet yerlerinin daha önceden buradabulunduğukesinleşmiştir.¹⁰⁸

Selçuklu türbelerinde ve mevlevîhânelerde şeyhin gömülü olduğu mumyalık/cenazelik umumiyetle alt kısımda,¹⁰⁹ türbenin içinde yer almaktadır.¹¹⁰ Bunun en güzel örneği Konya Mevlevîhânesi'dir.¹¹¹ Çelebioğlu Külliyesi'nde de 2000 yılındaki son kazı çalışmasında türbenin zeminindeki mezarların şeyh ve müritlerin defin/sanduka mekânları olduğu tespit edilmiştir.¹¹² Çelebioğlu Külliyesi'ndeki defin mekânlarında dikkati çeken en önemli nokta, kabirlerin konuluş yerlerinin sanatsal bir tezyinatla belirlenmiş olmasıdır. Şeyhin mezarı ortada diğer kabirler de onun etrafın-

102 Subuti, *Tarih-i Zencan*, s. 101.

103 Tanrıkorur, *Türkiye Mevlevîhânelerinin Mimari Özellikleri*, s. 93.

104 Age, s. 93.

105 Nikbaht, *Hangâh ve Aramgah-i Çelebioğlu*, s. 60.

106 Valioğlu, *Ulu Arif Çelebi ve Divanının Tenkitli Metni*, s. 28.

107 Tanrıkorur, *Türkiye Mevlevîhânelerinin Mimari Özellikleri*, s.101.

108 Kazımzade, *Aramgâh-i Çelebioğlu, Meremmet ve İhya*, s. 70.

109 Bir örneği Afyonkarahisar Boyalı Hangâh'dır (1224 miladi) bk. *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, I, 151.

110 Tanrıkorur, *Türkiye Mevlevîhânelerinin Mimari Özellikleri*, s. 95.

111 Kuş, *Türkiye Mevlevîhâneleri Fofograf Albümü*, s. 20.

112 Revakların tabanı sel taşı ile kaplanmıştır. Şu anki türbenin ve çevresinin zemin yapım işlerinin tamamı yenidir. İç zeminde 10.20 ve 20.40 ölçüsünde tuğlalardan istifade edilerek tezyinatı gerçekleştirilmiştir. Bu tezyinat yapının altında bulunan cesetlerin defin planının aynısının inikâsı olarak yapılmıştır. Nikbaht, *Hangâh ve Aramgah-i Çelebioğlu*, s. 18.

da, adeta bir semâ intizamı alınmışçasına kabirler yerleştirilmiştir.¹¹³

Mevlevîhânelerde tekkenin haziresinde semâhâne ile mescit arasında *hâmuşân* denilen kısımda Mevlevî dedeleri tarikat mensubu bazı devlet adamları ve muhiblerinin kabirleri¹¹⁴ bulunmaktadır. Çelebioğlu Hângâhı'nın kazı çalışmalarında haziresinde çokça kabir buluntularına rastlanmıştır.¹¹⁵ Bu husus buluntuların olduğu yerin mevlevîhânelerdeki hâmuşân bölümü olabileceğini akla getirmektedir.

Sonuç

Anadolu'yu yurt edinen Mevlânâ ve Mevlevîlik yolu, tarihî ve kültürel manada İran ve Anadolu arasındaki en sıkı manevi bağlardan biridir. Mevlevîlik hiç şüphesiz maddi varlığını mevlevîhânelere borçludur. Mevlevîliğin menşesinde İran İslam tefekkürünün büyük tesiri olduğu düşünülürken bu coğrafyada bir mevlevîhânenin varlığı abes karşılanmasa gerekir. Çelebioğlu Hângâhı olmuştur. Çelebioğlu Hângâhı'ndan yüzyıllar sonra yapılan mevlevîhânelerin bile ortadan kalktığı, başka eserlere tebdil ettiği düşünülürken inşa edildiği günden itibaren değişim geçiren Hângâh'ın aynı akibete uğrayarak tahrip olması doğal bir durumdur.

Çelebioğlu Hângâhı Anadolu'da görülen mevlevîhâne planıyla İran'da benzeri olmayan ilk ve en eski hângâhtır. Külliye tüm bu saydığımız ortak özelliklerle bir mevlevîhâne olduğunu isbat edencesine günümüze kadar ayakta kalmıştır. İran'da İlhanlılar dönemi Moğolların fetretini rahmette çeviren ve Mevlevîliğin simgesi sayılan külliye bu öneminin aksine Türkiye'de henüz bilinmemektedir. Çelebioğlu Külliyesi İran ve Türkiye arasında dini ve milli turizme büyük katkı sağlayacaktır. Bu yüzden mevlevîliğin yeniden ihyası için yurt içinde ve yurt dışında toplantı salonlarının çağdaş mevlevîhânelere dönüştürüldüğü şu günlerde, yüzlerce yıl öncesine ait bir tarihî yapının, Çelebioğlu Külliyesi'nin mevlevîhâne olma ihtimali oldukça önemli bir husustur. Çalışmamızın bu konuda atılan ilk adım olması, daha derin ve etraflı çalışmalara bir başlangıç kabul edilmesi, iddadan ziyade külliyeye dikkat çekme çabası olarak görülmesi temennimizdir.

113 Kazımzade, *Aramgâh-i Çelebioğlu, Meremmet ve İhya*, s. 70.

114 Karpuz, "Türkiye Dışındaki Osmanlı Mevlevîhânelerine Toplu Bakış", s. 36.

115 Kazımzade, *Aramgâh-i Çelebioğlu, Meremmet ve İhya*, s. 72.

Kaynakça

- Abdülmelik Dafiü'l-Ğurur Edibu'l-Memalik, *Ruzname-i Sefernamey-i Azerbaycan*, trc. İrec Efşar, Tahran: Harezmi Yay., 1349/1971.
- Akkuş, Mustafa, "Ulu Arif Çelebi Dönemi Mevlevîliğin Gelişmesinde İlhanlıların Etkisi" "Der Einfluss der Ilkhane auf die Entwicklung des Mevlevî-Ordens in der Zeit Ulu von Arif Çelebi", *Forschungszeitschrift Über Alevitentum Und Bektaschitentum Hausen* (Wied) Deutschland: 2012. VII. s. 78-100.
- Blair, Sheila S. – Bloom, Jonathan M., *Huner ve Mimariy-i İslami*, trc. Erdeşir İşragi, Tehran: Suruş Yayınları, 1381/2003.
- Eflaki, Ahmet Dede, *Menâkibü'l-Ârifin*, trc. Tahsin Yazıcı, Ankara: Mearif Vekâleti, 1954.
- Evliya Çelebi, *Seyhatname*, haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, IV, İstanbul: YKY, 2006.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, *Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabeveleri, 1983.
- Habergozariy-i Miras-i Arya, İftitah-i Mecmuey-i Tarihîy-i Çelebioğlu der Sultaniye Http:// www.chtn.ir / web forms, (chtn.ir)(erişim 08.12.2016).
- İşpirli, Mehmet, "Çelebi Maddesi", *DİA*, VIII, 259.
- Karamustafa, Ahmet, *Tanrının Kuraltanılmaz Kulları*, İstanbul: Y.K.Yay., 2007.
- Karger, Ali, "Hângâh-ı Çelebioğlu", *İrfan*, Sayı: 5, 1388/2010, s. 123.
- Karpuz, Haşim, "Türkiye Dışındaki Osmanlı Mevlevîhânelerine Toplu Bakış", *Dünya Mevlevîhâneleri*, edit. Haşim Karpuz ve diğerleri, Konya, Konya Valiliği Yay., 2006, s. 15-23.
- Kaşani, Ebu'l-Kasım, *Tarih-i Olcaytu*, thk. Mehin Hambeli, Tahran: Bungah-i Tercüme ve Neşr-i Kitab, 1348/1970.
- KazıMZade, M. Rıza, "Aramgâh-i Çelebioğlu, Meremmet ve ihya", *Kitab-i Mah-i Huner*, 1388/2010, s. 68-71.
- Köprülü, Fuat, "İslam Sufi Tarikatlerine Türk Moğol Şamanlığının Tesiri", trc. Yaşar Altan, *Ankara Ü. İ. F. Dergisi*, Sayı: 18, s. 141-152.
- Kuş, Ahmet ve Diğerleri, *Türkiye Mevlevîhâneleri Fofograf Albümü*, Konya: Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., 2006.
- Küçük, Sezai, "Halep Mevlevîhânesi", *İLAM Araştırma Dergisi*, 1998, III, sayı: 2, s. 73-106.
- Matrakçı Nasuh Silahi, *Beyan-i Menazill-i Sefer-i Irakyen*, thk. Hüseyin Yurdaydın, Ankara: TTK, 1977.
- Mir Fethullah Seyyid Ali Asgar, "Sultaniye", *Miras-i Ferheng*, sayı: 13, 1374/1996.
- Mirza Muhsin Kiyani, *Tarih-i Hângâh der İran*, Tahran: Kitabhaney-i Tahuri, 1369/1991.
- Muhammed Ali Muhlis, *Coğrafyay-i Tarih-i Sultaniye*, Bica: 1364/1986.
- Muhammed Rıza Nikbaht, *Hângâh ve Aramgâh-i Çelebioğlu, Tecrübe-i Der Meremmet ve İhya*, Tahran: İntişrat-i Genc-i Hüner, 1388/2010.
- Nikbaht, Muhammed Rıza, "Çelebioğlu", *Danışmaney-i Cihan-i İslam*, Tahran: 1387/2009.
- Ocak, Ahmet Yaşar, "Barak Baba", *DİA*, V, 61-62.
- Ocak, Ahmet Yaşar, *Osmanlı İmparatorluğu Marjinal Sufilik Kalenderiler, 14 ve 17 yüzyıl*, Ankara: TTK., 1992.

- Önder, Mehmet, "Konya'da Mevlâna dergâhı arşivi ve Mevlevîhâneler", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 1994, sayı: 14, s. 139.
- Öney, Gönül, "İran ve Anadolu Selçuklu Türbelerinin Mukayesesi, *AÜİF Türk ve İslam Sanatları Tarihi Enstitüsü Yıllık Araştırma Dergisi*, sayı: 3, Ankara: 1981, s. 41-66.
- Sadık Samimi, "Sultaniye Aramgâh-i Sultan Muhammed Hudabende Olcaytu" *Bastaşınasi*, sayı: 1, 1359/1981.
- Seçkin, Aydın, "Türkiye'deki Önemli Mevlevîhâneler ve Mevlevîhânelerin Yaşatılmasında Vakıflar Genel Müdürlüğünün Rolü", *Dünyada Mevlâna İzleri Bildiriler 2*, 2010, s. 1-45
- Subuti, Huşeng, *Binahay-i Aramgâh-i Ustan-i Zencan*, Zencan: Zengan Yayınevi, 1377/1999.
- Subuti, Huşeng, *Tarih-i Zencan*, Zencan: Çap-i Dovvom, Danişgah-i Zencan, 1377/1999.
- "Sultaniye", *Dairetu'l-Mearif-i Bozorg-i İslami*, Mücellid-i 11, 1381/2003, s. 630- 632.
- "Sultaniye", *Danişnameyi Edeb-i Farsî*, Mücellid-i 6, 1383/2005, s. 180.
- Şarden, Jan, *Seyahatnameyi Şarden*, trc: Muhammed Abbasi, Tahran: 1336/1958.
- Taceddin Ebul Fazl Davud, *Tarih-i Benaketi*, tahk. Cafer Şuar Tahran: Encumen-i Asar-i Milli.
- Tanrıkorur, Barihüda, "Türk Kültür ve Mimarlık Tarihinde Mevlevîhânenin Yeri ve Önemi" *III. Milli Mevlâna Kongresi Tebliğler*, Konya, Şelçuk Üniversitesi Basımevi, 1988, s. 61-71.
- Tanrıkorur, Barihüda, *Türkiye Mevlevîhânelerinin Mimari Özellikleri*, Katalog, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi, 2002, II, 240.
- Taşgın, Ahmet, *Alevilik Yazıları*, Ardahan: 2011.
- Taverniye, *Sefernameyi Taverniye*, trc. Ebu Turab Nuri Senayi, İsfahan: 1369/1991.
- Tefik, Cemile – Erdem, Ömer, "Bir Toplum Yapısı Olarak Mevlevîhâneler" *Uluslararası Düşünce ve Sanatta Mevlâna Sempozyum Bildirileri*, 25-28 Mayıs, 2006 Çanakkale, s. 675-688.
- Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, II, ilaveli baskı, Vakıflar: Ankara Genel Müdürlüğü, 1983.
- Valioğlu, Mehmet, *Ulu Arif Çelebi ve Divanının Tenkitli Metni* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Doğu Dilleri Edebiyatı, Erzurum 1991.
- Yazıcı, Tahsin, "Arif Çelebi", *DİA*, III, 363-364.

EKLER(Plan ve Fotoğraflar)

Fotoğraf 3.b Hângâhı Kitabesi

Fotoğraf 4 Hângâhın avlu duvarları, Hângâh ve Aramgâh-ı Çelebioğlu, s.43

Fotoğraf 5 Külliye avlusu

Fotoğraf 1 Hângâh ve Aramgâh-ı Çelebioğlu, s.20

Fotoğraf 2 a Sultaniye Külliye Avlu Yönünde Türbenin karar yeri, Hângâh ve Aramgâh-ı Çelebioğlu, s.23

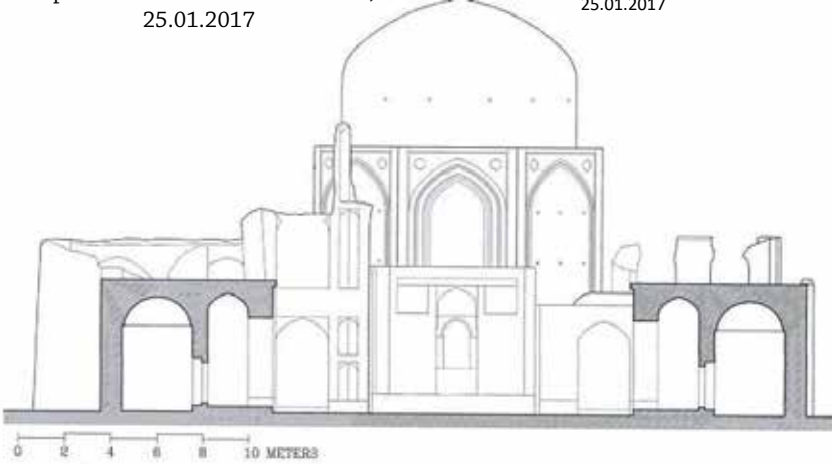
Gravür 1 Sultaniye yapısının yanındaki daire içersine alınan yapı Çelebioğlu Külliyesi'dir. Nikbaht, *Hângâh ve Aramgâh-i Çelebioğlu*, s. 27

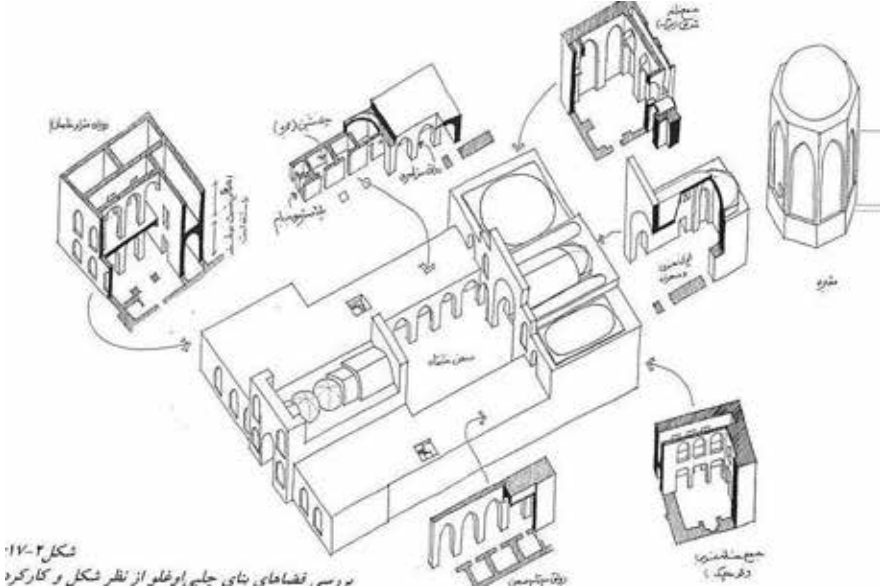
Fotoğraf 2 b Külliye avlusu,
<http://www.tishineh.com/touritem>,
25.01.2017

Fotoğraf 3 a Hângâhı Kitabesi
<http://www.tishineh.com/touritem>,
25.01.2017

Plan 1 Hângâh ve Aramgâh-ı Çelebioğlu, s.36

Şekil 3-17
Nikbaht, Hângâh ve Aramgah-ı Çelebioğlu, s.36

Plan 2 Çelebioğlu Külliyesi'ne ait bu çizim külliye planda soldan sağa Makbere(Türbe), Doğu Cemhanesi(Büyük), Güney Eyvan ve Mihrab, Batı Cemhanesi(Küçük), Hangahın Avlusu, Avlunun Doğu Revakları, Çilehane ve Binanın üstüne çıkılan Merdiven, Derviş ve Hizmetçi Zaviyeleri görülür. Nikbaht, Hângâh ve Aramgah-i Çelebioğlu, s.36.